

УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.3>

Міндова О.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Одеський національний економічний університет

НАПРЯМИ ТОРГІВЛІ СПОЖИВЧИМИ ТОВАРАМИ В РАМКАХ ПВЗВТ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Національні інтереси України як учасника міжнародних економічних відносин неможливі без активної зовнішньої торгівлі та посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках. Міжнародна торгівля України з країнами Європейського Союзу щорічно розширюється на основі торговельних преференцій, що закріплені в Угоді про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС і пов'язаних з цим документах. Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС є невід'ємним складником Угоди про асоціацію, яка дає Україні можливість диверсифікувати свою економіку. «Поглиблена» торговельна програма ЄС являє собою комплексну та гнучку багатоаспектну структуру, розроблену для досягнення довгострокових цілей політики, що стосуються інтеграції України до єдиного ринку та переходу її ринкової економіки. У статті визначено позитивний та негативний вплив на український експорт та імпорт з країнами-членами ЄС в умовах поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, проведений аналіз стану та динаміки торгівлі України з Європейським Союзом з моменту вступу в дію зазначеної угоди. Проаналізовано розвиток експорту та імпорту споживчих товарів у форматі «Україна – ЄС». В результаті встановлено значний вплив ПВЗВТ на активізацію експорту товарів та послуг до ЄС, у тому числі споживчих товарів. В статті визначено: основними позитивними наслідками для зовнішньої торгівлі України в рамках Угоди про зону вільної торгівлі є диверсифікація ринків збуту, розширення кола експортерів та товарної номенклатури, зміцнення торговельних зв'язків з ЄС; основні негативні наслідки Угоди – сировинна спрямованість українського експорту не дозволяє виробляти достатньо доданої вартості, політика протекціонізму ряду країн Європейського Союзу щодо українського експорту; основні шляхи усунення негативних наслідків – подальше продовження та активізація інституціональних і структурних реформ в національному господарстві України.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, споживчі товари, Угода про асоціацію, Європейський Союз.

DIRECTIONS OF TRADE IN CONSUMER GOODS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE FTAA BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Mindova Olena

Odesa National University of Economics

The national interests of Ukraine as a participant in international economic relations are impossible without active foreign trade and strengthening the competitiveness of domestic products on international markets. Ukraine's international trade with the countries of the European Union expands annually on the basis of trade preferences enshrined in the Agreement on a Free Trade Area between Ukraine and the EU and related documents. A deep and comprehensive free trade area between Ukraine and the EU is an integral part of the Association Agreement, which gives Ukraine the opportunity to diversify its economy. The EU's "in-depth" trade program is a comprehensive and flexible multifaceted structure designed to achieve long-term policy goals related to Ukraine's integration into the single market and the transition of its market economy. The article defines the positive and negative impact on Ukrainian exports and imports with EU member states under the conditions of the in-depth and comprehensive agreement on the free trade area between Ukraine and the EC, an analysis of the state and dynamics of Ukraine's trade with the European Union since the entry into force of the said agreement. The development of export and import of consumer goods in the "Ukraine-EU" format was analyzed. As a result, a significant impact of the FTA on the activation of exports of goods and services to the EU, including consumer goods, was established. The article defines: the main positive consequences for foreign trade of Ukraine within the framework of the Agreement on a free trade zone are the diversification of sales markets, expansion of the range of exporters and product range, strengthening of trade ties with the EU; the main negative consequences

of the Agreement – the raw material orientation of Ukrainian exports does not allow producing enough added value, the policy of protectionism of a number of European Union countries regarding Ukrainian exports; the main ways of eliminating the negative consequences are the further continuation and activation of institutional and structural reforms in the national economy of Ukraine.

Keywords: free trade zone, foreign trade, export, imports, consumer goods, Association Agreement, European Union.

Постановка проблеми. ЄС є важливим торговим партнером України. Відповідно до євроінтеграційного курсу, обраного Україною, обсяги торгівлі з європейськими країнами постійно зростають. ЄС є ще й найбільшим торговельним партнером для України. До повномасштабного вторгнення Росії в Україну обсяги торгівлі між Україною та ЄС постійно зростали, навіть незважаючи на негативний вплив пандемії COVID-19. Україна експортує зернові культури до ЄС і має значний експортний потенціал в аграрному секторі, металургії, машинобудуванні, енергетиці та інших галузях. Проте війна з Росією спричинила низку логістичних, фінансових та технологічних проблем, які суттєво загальмували функціонування торгових ланцюжків між Україною та ЄС. Як наслідок, посилюється негативний тиск на світових та європейських ринках, що погіршило продовольчу, аграрну та енергетичну безпеку євросони. Вирішення проблем забезпечення безперебійних експортних поставок з України потребує нестандартних рішень і заходів з боку міжнародного співтовариства і є актуальним завданням на поточний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання активізації розвитку зовнішньої торгівлі України в рамках зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу досліджували сучасні вітчизняні науковці В. Бондарчук, В. Вардовський, П. Гайдуцький, В. Геєць, С. Дідур, А. Касич, С. Кулицький, С. Кваша, Т. Мельник, Т. Панфілова, П. Саблук, К. Шиманська. Після опрацювання великої кількості праць, доходимо висновку, що недостатню увагу попередніми авторами приділено аналізу проблемам сучасного стану зовнішньоторговельного співробітництва України та ЄС за період воєнного стану в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення пріоритетних напрямів розвитку торгівлі товарами, у тому числі споживчими, в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС в умовах війни та післявоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геополітичне розташування України створює унікальні можливості для розвитку співпраці з країнами євро регіону. Завдяки своєму географічному положенню Україна, як найбільша за територією країна Європи, є привабливою для розвитку взаємної торгівлі. Україна підписала угоду про асоціацію з Європейським Союзом, у тому числі про

зону вільної торгівлі: глибокої та всеосяжної, що дозволяє зменшити митні бар'єри та збільшити товарообіг між країнами. В рамках угоди Україна почала будівництво нових портів, аеропортів і залізниць, підвищення їх здатності до міжнародної торгівлі. Покращились якості експортних товарів шляхом запровадження міжнародних стандартів.

Слід зазначити, що економічна основа євроінтеграційного процесу України полягає в економічних вигодах, які країна отримує від цього процесу, відкривши для країни високорозвинений європейський ринок, на який Україні довелося чекати тривалий час [1, с. 224]. Перспектива створення зони вільної торгівлі стала найвирішальнішою економічною основою євроінтеграції України.

ПВЗВТ переслідує дві взаємопов'язані політичні цілі: створити умови для посилення економічних і торговельних відносин до поступової інтеграції України у внутрішній ринок ЄС та підтримати зусилля України щодо завершення переходу до функціонуючої ринкової економіки шляхом поступового наближення свого законодавства до законодавства Союзу. Науковці вважають основними позитивними наслідками дії ПВЗВТ для України наступні: адаптація до європейських стандартів та вимог до якості харчових продуктів, репутаційні надбання, диверсифікація ринків збуту, розширення кола експортерів та товарної номенклатури [2, с. 115].

Країни Європи впевнено займають лідируючі позиції в структурі зовнішньої торгівлі України. Так, у 2021 році обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами збільшився на 35 відсотків у порівнянні з 2020 роком – з 46,3 до 62,5 млрд доларів США. У 2022 році обсяг торгівлі між Україною та ЄС зменшився на 5,2 відсотка у порівнянні з 2021 роком – до 59,3 млрд доларів США. При цьому у 2021–2022 роках експорт та імпорт досягли піку. У торгівлі з ЄС імпорт досяг піку в 2021 році, а експорт – у 2022 році, як це не парадоксально під час війни. У 2022 році вперше за багато років експорт перевищив імпорт, що призвело до позитивного сальдо торгівлі між Україною та ЄС. Певною мірою це зумовлено падінням промислового та споживчого попиту та відповідним зменшенням потреб в імпорті на тлі втрати третини промислового потенціалу та еміграції за кордон майже 7,05 млн осіб [3].

Таким чином, війна виявила слабкі місця та потенціал України як партнера ЄС, особливо

після того, як Україна стала кандидатом на вступ до ЄС, і прискорила ці процеси. Подальше зростання взаємовигідної торгівлі можливе за умови подолання проблем, які зараз гальмують розвиток зовнішньої торгівлі України (табл. 1).

«Поглиблена» торговельна програма ЄС являє собою комплексну та гнучку багатоаспектну структуру, розроблену для досягнення довгострокових цілей політики, що стосуються інтеграції України до єдиного ринку та переходу її ринкової економіки. У відповідності з метою дослідження розглянемо пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі України споживчими товарами.

Згідно Класифікатора товарів за консолідованими економічними групами (CGCE) ООН, товарні групи за широкими економічними категоріями поділяють на засоби виробництва, товари проміжного споживання, споживчі товари, інші категорії товарів [5].

На основі аналізу даних з Офіційного сайту Статистичного відділу міжнародної торгівлі ООН та статистичних даних Національного банку України визначимо місце споживчих товарів в зовнішній торгівлі товарами України з Європейським Союзом (рис. 1).

З рис. 1 спостерігаємо, частка споживчих товарів в експорті товарів України, в тому числі і в країні Євросоюзу значно поступається частці імпорту даних товарів в Україну. З моменту

вступу в дію зони вільної торгівлі з ЄС, частка в цілому в експорті споживчих товарів знизилась, а в країні Європейського Союзу зросла і досягла свого самого високого рівня в 2020 році (15,7%). Найбільш нижчою ця частка була в 2016 році (12,6%). Після поступового зростання з 2016 року по 2020 рік, вона в 2021 та 2022 році показала тенденцію до зниження.

Розгляд динаміки обсягу експорту споживчих товарів до ЄС (рис. 2) показав, що в 2017 році експорт споживчих товарів України в світ знизився на 26% в зв'язку з переорієнтацією торгівлі з східного напрямку (Росія, країни СНД) на західний (країни ЄС). З 2018 року простежується тенденція до зростання експорту даних товарів, при чому більше 50% їх припадає на країни ЄС.

За останні чотири роки відбулося різке зростання експорту продукції рослинництва, мінеральних продуктів і значне зниження експорту недорогих металів і металопродукції (через зниження світового попиту на метали), обладнання та машин (ймовірно, через скорочення конкурентоспроможності українських виробників через невідповідність європейським директивам або заміну на аналоги, наприклад китайські). Це свідчить про сировинний характер експорту, зовнішньої торгівлі з ЄС товарами з низьким рівнем обробки та низькою доданою вартістю.

Таблиця 1

Проблеми, що гальмують розвиток зовнішньої торгівлі України та ЄС

Сфера	Проблема
політична та правова	війна в Україні
	недосконалість правової бази, правові конфлікти та нестабільність нормативно-правової бази
	внесення змін до законодавчих актів, що призводить до зміни правил ведення бізнесу
	високий рівень корупції та недовіра до держави як гаранта виконання угод і контрактів
організаційно-управлінська	складні і не прозорі процедури відкриття бізнесу та реєстрації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
	незахищеність та нерозвиненість внутрішніх ринків України
	відсутність розвинутої інфраструктури, особливо в південних регіонах, де розташовані порти для експорту товарів, що, відповідно, впливає на швидкість та якість транспортування вантажів та збільшення витрат на логістику
	неефективність системи управління зовнішньоекономічною діяльністю
	відсутність стратегічних і маркетингових підходів в управлінні бізнесом
	техніко-технологічна відсталість, енергоємність тощо
фінансова	низька інвестиційна привабливість та несприятливий інвестиційний клімат
	низька рентабельність виробничої діяльності тощо
маркетинг	бар'єри для входу на ринки розвинутих країн
	високий рівень конкуренції на світових ринках
	недостатня товарна та ринкова диверсифікація експорту
	неефективна збутова політика за кордоном
праця	несприятлива демографічна ситуація в країні
	брак кваліфікованих кадрів
	відтік кваліфікованих спеціалістів і робітників у країни з вищим рівнем розвитку та вищою заробітною платою
	низька продуктивність праці тощо

Джерело: розроблено автором за [4]

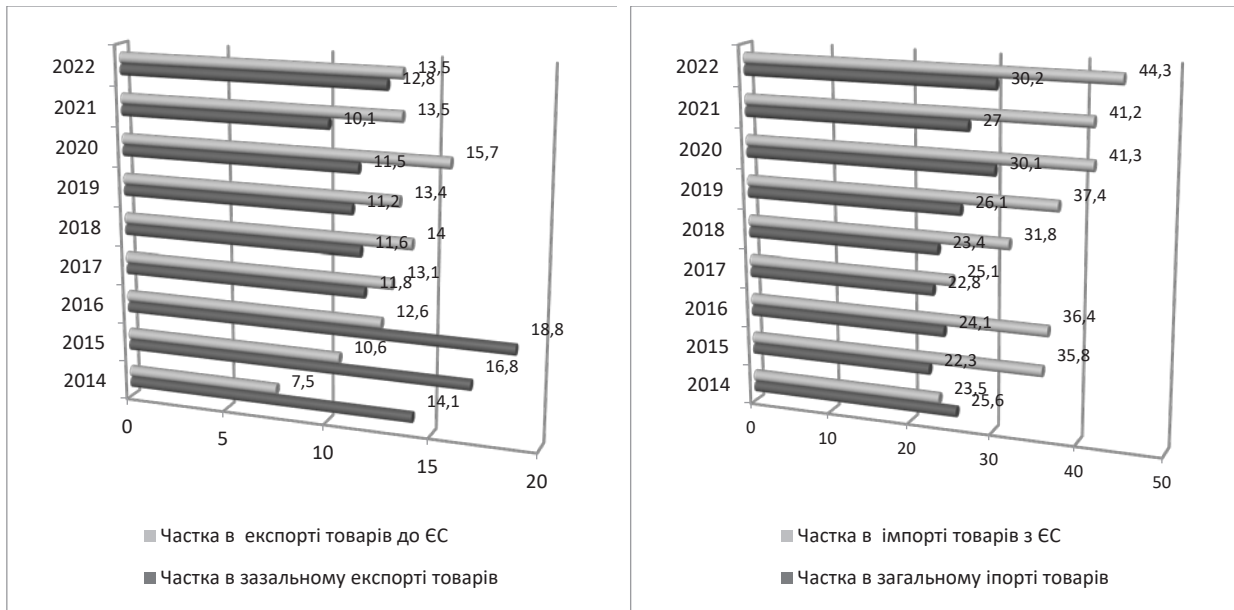

Рис. 1. Частка споживчих товарів в зовнішній торгівлі України, %
 Джерело: розроблено автором за [5; 6]

Рис. 2. Динаміка експорту споживчих товарів з України
 Джерело: розроблено автором за [5; 6]

Зацікавленість ЄС в імпорті чорних металів створює значні загрози для навколишнього середовища в довгостроковій перспективі, оскільки металургійні галузі з недостатньою технологічністю та екологічністю є ключовими забруднювачами. Щодо експорту рослинної продукції, то тут переважають зернові (соняшник, кукурудза, пшениця), олія та жири, що також створює певні загрози, пов'язані з виснаженням та пошкодженням ґрунту. Також значною загрозою безпеці споживання є наповнення українського ринку європейськими продуктами різної якості з різним ступенем обробки. Простежимо динаміку імпорту споживчих товарів в Україну (рис. 3).

Імпорт споживчих товарів складає 30% світового товарного імпорту в Україну. Обсяг імпорту споживчих товарів в Україну майже втричі перевищує експорт даної групи товарів. З поглибленням ПВЗВТ спостерігається стійке зростання як обсягу так і частки імпорту споживчих товарів з Євросоюзу, в 2022 року частка його складала 75% від загального обсягу усього імпорту даних товарів.

У товарній структурі імпорту з ЄС представлені: машини, обладнання та механізми, електрообладнання, продукція хімічної та суміжних галузей промисловості, мінеральні продукти, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, готові хар-

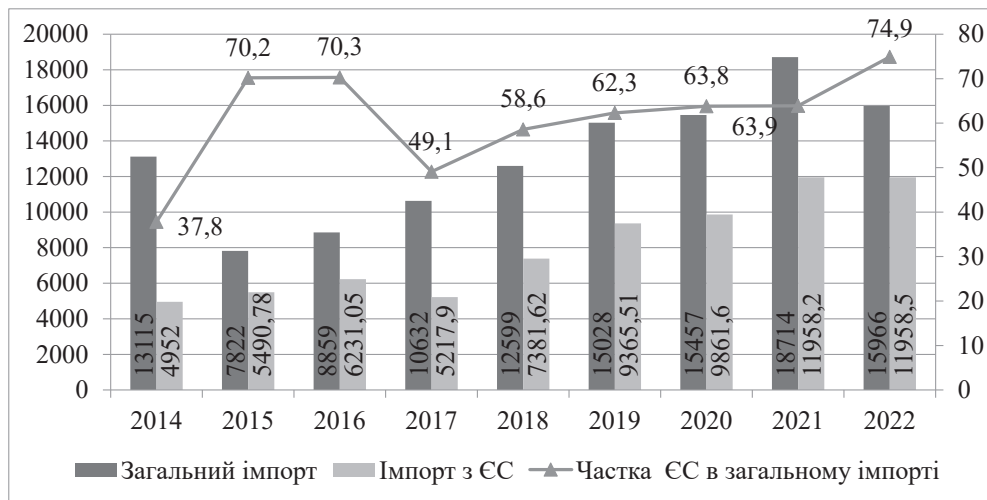

Рис. 3. Динаміка імпорту споживчих товарів в Україні

Джерело: розроблено автором за [5; 6]

чові продукти, все інше – у значно менших обсягах. Структура імпорту в Україну з ЄС більш диверсифікована через потреби українських споживачів та бажання купувати якісніші товари.

Вагомі показники імпорту з ЄС у цих групах підкреслюють високу конкурентоспроможність європейського обладнання, технологічного оснащення, автомобільного транспорту, який сьогодні не має альтернативи в Україні.

За технологічною складовою торгівлі з ЄС Україна виступає переважно як експортер сировини з низькою доданою вартістю та імпортер технологічної готової продукції з вищою доданою вартістю. Така ситуація, коли експорт характеризується низькою технологічністю, а в імпорті переважають високотехнологічні товари, призводить до технологічної залежності від ЄС та інших країн і поглиблення структурних дисбалансів в економіці України. Технологічна відсталість вітчизняних підприємств, неефективне інституційне забезпечення міжнародної кооперації створює серйозні загрози безпеці споживачів, зокрема її науково-технічній складовій.

Тому на наш погляд, пріоритетними напрями розвитку торгівлі споживчими товарами в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС в наступній перспективі можна вважати наступні напрями: вбудовування України у виробничі ланцюги ЄС, де Україна в партнерстві з іншими країнами вироблятиме складну продукцію з високим рівнем переробки, включення України в європейські ланцюги доданої вартості означає "просочування" нових управлінських систем та кращого досвіду роботи; комунікування сильних сторін назовні і популяризація споживчих товарів; промисловий безвіз та інтеграція українських виробників у європейські промисловість; визнання еквівалентності санітарних

і фітосанітарних заходів; укладення спеціальної угоди у сфері автомобільного, залізничного та водного сполучення транспорт для лібералізації перевезень; поступове взаємне відкриття ринків державних закупівель на основі рішення про відповідність законодавства України праву ЄС; приєднання України до єдиної транзитної системи та спрощення митних процедури з ЄС.

Отже, хоча лібералізація торгівлі між ЄС та Україною призвела до помітного зростання частки ЄС як в українському експорті, так і в імпорті, Україна все ще страждає від негативних економічних зовнішніх ефектів через різку переорієнтацію з Росії та СНД ринки країн на західні.

Висновки з проведеного дослідження. Співпраця України та Європейського Союзу завжди була важливим етапом становлення та розвитку української інтеграції до Європи. Закономірно, що пришвидшило цей процес підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Проаналізувавши показники торгівлі, можемо заявити, що набрання чинності Угоди про асоціацію здійснило однозначно позитивний вплив на розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС, тому з часом українська економіка повністю переорієнтується на нові ринки збуту. В процесі дослідження виявлені позитивні та негативні наслідки ПЗВТ на етапі, коли Україна знаходиться в стані боротьби з російською військовою агресією. Позитивними наслідками ПЗВТ для зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС споживчими товарами є те, що торгівля між Україною та ЄС стала більш прозорою, поглибленою та передбачуваною; переорієнтація зовнішньої торгівлі України на розвинутих сусідів; диверсифікація ринків збуту, розширення кола експортерів та товарної номенклатури; адаптація до європейських стандартів. Негативними наслідками ПЗВТ є невпинне збільшення обсягів товарообороту світової торгівлі під впливом

прагнення країн брати в ній активну участь впливає на вразливість від цінових коливань та обсягу надходження іноземної валюти вітчизняних виробників; політика протекціонізму ряду країн Європейського Союзу в 2023 році спричинила збитки та невизначеність для українських експортерів.

Співпраця з торговельними партнерами має ґрунтуватись на засадах відкритості, свободи

торгівлі, та взаємної вигоди. Виклики сьогодення сигналізують про складні структурні проблеми, що напряму пов'язані з процесом української євроінтеграції. Отже, вирішуючи поточні проблеми, необхідно мати чітку довготермінову стратегію розвитку подальших економічних та, зокрема, торговельних, відносин між Україною та ЄС.

Список використаних джерел:

1. Білик В., Осіпова Л. Методичні засади зовнішньоекономічних зв'язків України та ЄС: аспекти зовнішньої торгівлі. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 222–229.
2. Перегуда Ю. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. № 30. С. 111–117.
3. Український центр Європейської політики. Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014–2022. Київ, 2023. 156 с.
4. Статистичний комітет ООН. URL: <http://unstats.un.org> (дата звернення: 09.09.2023).
5. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.pdf (дата звернення: 11.09.2023).

References:

1. Bilyk V., Osipova L. (2023) *Metodychni zasady zovnishnoekonomichnykh zv'iazkiv Ukrainy ta YeS: aspekty zovnishnoi torhivli* [Methodological principles of foreign economic relations of Ukraine and the EU: aspects of foreign trade]. *Innovation and Sustainability*, no. 1, pp. 222–229. (in Ukrainian)
2. Perehuda Yu. (2021) *Vdoskonalennia yevropeiskoho vektora zovnishnoekonomichnoi polityky Ukrainy: napriamy ta perspektyvy* [Improving the European vector of Ukraine's foreign economic policy: directions and prospects]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, no.30, pp. 111–117.
3. Ukrainyskyi tsentr Yevropeiskoi polityky (2023) *Ukraina ta Uhoda pro asotsiatsiiu: monitorynh vykonannia 2014–2022* [Ukraine and the Association Agreement: monitoring of implementation 2014–2022]. Kyiv. (in Ukrainian)
4. Statystychnyi komitet OON [The United Nations Statistics Division]. Available at: <http://unstats.un.org> (accessed September 9, 2023).
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. *Statystyka zovnishnoho sektoru* [National Bank of Ukraine. External sector statistics]. Available at: https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.pdf (accessed September 11, 2023).

E-mail: mindovaolena@ukr.net